НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MAKROIQTISODIY RIVOJLANISH DINAMIKASI VA ASOSIY KO‘RSATKICHLARI

Qarshiyev Istamjon Hayitmurod o‘g‘li
Urganch davlat universiteti
Istamkarshiev114@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasining 2010–2025-yillardagi makroiqtisodiy rivojlanish dinamikasi tahlil qilingan. Asosiy ko‘rsatkichlar 2017-yilda boshlangan islohotlardan oldingi (2010–2016) va keyingi (2017–2025) davrlar kesimida Uelch t-testi yordamida taqqoslangan. Islohotlardan keyin yalpi jamg‘arish ulushi YaIMning 25,5 foizidan 34,2 foiziga, eksport ulushi 16,3 foizdan 21,7 foizga oshgan. Iqtisodiyotning tashqi savdoga ochiqligi 2016–2025-yillarda 25,7 foizdan 57,4 foizga ko‘tarilgan. Shu bilan birga, investitsiyalar samaradorligini ifodalovchi ICOR koeffitsiyenti 3,3 dan 5,7 ga oshgan, tashqi qarz esa yalpi milliy daromadning 15 foizidan 60 foiziga yetgan. Natijalar asosida o‘sish sifatini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: makroiqtisodiy dinamika, iqtisodiy o‘sish, investitsiyalar, ICOR, tashqi savdo, tarkibiy o‘zgarishlar, O‘zbekiston.

Abstract. The article analyses the macroeconomic dynamics of the Republic of Uzbekistan in 2010–2025. Key indicators are compared between the pre-reform (2010–2016) and post-reform (2017–2025) periods using Welch’s t-test. After the reforms, gross capital formation rose from 25.5 % to 34.2 % of GDP and exports from 16.3 % to 21.7 % of GDP, while trade openness increased from 25.7 % in 2016 to 57.4 % in 2025. At the same time, the incremental capital-output ratio (ICOR) rose from 3.3 to 5.7, and external debt reached 60 % of GNI, up from 15 %. Recommendations for improving the quality of growth are proposed.

Keywords: macroeconomic dynamics, economic growth, investment, ICOR, foreign trade, structural change, Uzbekistan.

KIRISH

Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining holati va rivojlanish yo‘nalishini baholashning asosiy vositasidir. Iqtisodiy o‘sish, inflyatsiya, investitsiyalar, tashqi savdo va tashqi qarz kabi ko‘rsatkichlarning dinamikasi iqtisodiy siyosat samaradorligini ko‘rsatadi. Shuningdek, ular kelgusidagi xatarlarni oldindan aniqlash imkonini beradi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti 2017-yildan boshlab tub o‘zgarishlar davriga kirdi. 2017–2021-yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasi qabul qilindi [1]. 2017-yil sentabrida valyuta siyosati liberallashtirildi [2]. Keyinchalik 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi [3] va “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [4] qabul qilindi. Bu islohotlar iqtisodiyotning ochiqligi, investitsiyaviy faolligi va tarkibiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi.

Maqolaning maqsadi 2010–2025-yillar ma’lumotlari asosida O‘zbekistonning makroiqtisodiy rivojlanish dinamikasini tahlil qilish, islohotlardan oldingi va keyingi davrlarni statistik jihatdan taqqoslash hamda o‘sish sifatini oshirish yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiy o‘sishni tahlil qilishning nazariy asoslari Harrod–Domar modelida shakllangan. Bu modelda o‘sish sur’ati jamg‘arish normasi va kapitalning samaradorligi bilan belgilanadi [5; 6]. R. Solou o‘z modelida kapital to‘planishining samarasi kamayib borishini ko‘rsatdi. Uning xulosasiga ko‘ra, uzoq muddatli o‘sishning asosiy manbai texnologik taraqqiyotdir [7]. Shu sababli faqat investitsiyalar hajmini oshirish orqali o‘sishni cheksiz tezlashtirib bo‘lmaydi.

S. Kuznets iqtisodiy rivojlanish ishlab chiqarish tarkibining qishloq xo‘jaligidan sanoat va xizmatlar tomon siljishi bilan birga kechishini empirik tarzda asoslab bergan [8]. X. Cheneri va M. Sirkin bu qonuniyatlarni ko‘plab mamlakatlar ma’lumotlarida tasdiqlagan [9]. V. Isterli esa investitsiyalar va o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni ICOR orqali mexanik tarzda baholashni tanqid qilgan. Uning fikricha,

investitsiyalar samaradorligi institutsional muhitga bog‘liq [10]. Ushbu yondashuvlar O‘zbekiston makroiqtisodiy dinamikasini tahlil qilish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda Jahon bankining WDI bazasidagi 2010–2025-yillar ma’lumotlaridan foydalanildi [12]. Tahlil uchun dinamik qatorlar tahlili, davrlarni qiyosiy taqqoslash va statistik gipotezalarni tekshirish usullari qo‘llanildi. Ikki davr o‘rtacha qiymatlarining farqi statistik ahamiyatli ekanini tekshirish uchun dispersiyalar tengligini talab qilmaydigan Uelch t-testi ishlatildi [11]. Investitsiyalar samaradorligi kapitalning qo‘shimcha sig‘imi koeffitsiyenti (ICOR) bilan baholandi:

$$ICOR = (I / Y) / g,$$

bu yerda I/Y – davr bo‘yicha yalpi jamg‘arishning YaIMdagi o‘rtacha ulushi, g – real YaIMning o‘rtacha o‘sish sur’ati. ICOR qanchalik yuqori bo‘lsa, bir foizlik o‘sish uchun shunchalik ko‘p investitsiya talab etiladi. Tarmoq tarkibidagi o‘zgarishlar tarkibiy siljish indeksi bilan o‘lchandi:

$$S = ½ \times \Sigma |s_{i,T} - s_{i,0}|,$$

bu yerda s_i – i-tarmoqning yalpi qo‘shilgan qiymatdagi ulushi (foiz punktlarda).

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy ko‘rsatkichlari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. O‘zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2010	2016	2018	2021	2023	2025
Real YaIM o‘sishi, %	7,6	6,7	5,7	8,2	6,3	7,7
YaIM, mlrd AQSh doll.	55,5	97,9	61,3	81,2	107,5	147,0
Aholi jon boshiga YaIM, AQSh doll.	1 957	3 128	1 894	2 370	3 016	3 968

Ko‘rsatkich	2010	2016	2018	2021	2023	2025
Inflyatsiya (ISI), %	–	8,1	17,5	10,9	10,0	8,8
Yalpi jamg‘arish, YaIMga %	25,5	23,8	33,5	35,9	33,0	33,3
Eksport, YaIMga %	21,8	10,9	23,1	20,3	23,3	22,0
Import, YaIMga %	22,4	14,8	38,3	34,5	39,8	35,4
Pul o‘tkazmalari, YaIMga %	6,2	5,9	12,4	11,4	13,2	14,3
Joriy hisob saldosi, YaIMga %	4,1	0,2	−5,9	−6,0	−7,3	−3,9
Ishsizlik darajasi, %	5,4	5,2	5,4	5,4	4,4	4,6

Manba: Jahon banki WDI ma’lumotlari [12] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, O‘zbekiston iqtisodiyoti butun davr mobaynida barqaror o‘sishni saqlab qolgan. Yagona istisno 2020-yil bo‘lib, pandemiya sharoitida ham o‘sish 1,6 foizni tashkil etgan. 2017–2025-yillarda real YaIM 1,68 baravar oshdi, bu yiliga o‘rtacha 6,0 foizlik o‘sishga teng. Dollardagi ko‘rsatkichlar esa valyuta liberallashtirilishi ta’sirini aks ettiradi. 2016–2018-yillarda so‘mning rasmiy kursi 2,7 baravar pasaydi. Natijada YaIMning dollardagi hajmi 97,9 mlrd dollardan 61,3 mlrd dollarga qisqardi, so‘ngra 2025-yilda 147,0 mlrd dollarga yetdi.

Islohotlardan oldingi va keyingi davrlar 2-jadvalda taqqoslangan.

2-jadval. Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning davrlar bo‘yicha taqqoslanishi

Ko‘rsatkich (o‘rtacha)	2010–2016	2017–2025	Farq	p-qiymat
Real YaIM o‘sishi, %	7,62	5,98	−1,64	0,036
Inflyatsiya, %	10,83	12,16	+1,33	0,347
Yalpi jamg‘arish, YaIMga %	25,45	34,17	+8,72	< 0,001
Eksport, YaIMga %	16,28	21,72	+5,44	0,013

Ko‘rsatkich (o‘rtacha)	2010–2016	2017–2025	Farq	p-qiymat
Import, YaIMga %	19,54	35,02	+15,48	< 0,001
To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, YaIMga %	1,55	2,48	+0,93	0,036
Pul o‘tkazmalari, YaIMga %	6,81	12,62	+5,81	< 0,001
Joriy hisob saldosi, YaIMga %	2,12	−4,21	−6,33	< 0,001
Tashqi qarz, YMDga %	14,80	47,86	+33,06	< 0,001
ICOR	3,34	5,71	+2,37	–

Manba: [12] ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari. p-qiymat – Uelch t-testi natijasi. Tashqi qarz bo‘yicha 2017–2024-yillar ma’lumotlari olingan.

Taqqoslash natijalari shuni ko‘rsatadiki, islohotlardan keyin iqtisodiyotning ochiqligi va investitsiyaviy faolligi sezilarli darajada oshgan. Yalpi jamg‘arish ulushi 8,7 foiz punktga, eksport 5,4 foiz punktga, import esa 15,5 foiz punktga ko‘paygan. Tashqi savdo aylanmasining YaIMga nisbati 2016-yildagi 25,7 foizdan 2025-yilda 57,4 foizga ko‘tarilgan. Bu farqlarning barchasi statistik jihatdan ahamiyatli ($p < 0,05$). Pul o‘tkazmalari ulushining ikki baravar oshishi (6,8 foizdan 12,6 foizga) ichki iste’mol va importning muhim moliyaviy manbaiga aylangan.

Biroq bir qator ko‘rsatkichlarda xavotirli tendensiyalar kuzatilmoqda. Birinchidan, o‘rtacha o‘sish sur’ati 7,6 foizdan 6,0 foizga pasaygan ($p = 0,036$), garchi 2020-yil hisobdan chiqarilsa, bu ko‘rsatkich 6,5 foizni tashkil etsa-da. Shuni ham hisobga olish kerakki, davrlar o‘rtasida statistik uslubiyat o‘zgargan bo‘lishi mumkin, shu sababli bu farqni ehtiyotkorlik bilan talqin qilish lozim. Ikkinchidan, ICOR koeffitsiyenti 3,3 dan 5,7 ga oshgan, 2021–2025-yillarda esa 5,0 ni tashkil etgan. Bu bir foizlik o‘sish uchun avvalgiga qaraganda ancha ko‘p investitsiya talab etilayotganini bildiradi. Uchinchidan, joriy hisob ijobiy saldodan (YaIMning 2,1 foizi) barqaror defitsitga (−4,2 foiz) o‘tgan, tashqi qarz esa 2024-yilda yalpi milliy daromadning 60,5 foiziga yetgan. Inflyatsiya 2018-yildagi 17,5 foizdan 2025-yilda

8,8 foizga pasayib, bir xonali darajaga tushgan, ammo hali ham nisbatan yuqoriligicha qolmoqda.

Iqtisodiyotning tarmoq tarkibidagi o‘zgarishlar 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval. Yalpi qo‘shilgan qiymatning tarmoqlar bo‘yicha tarkibi, YaIMga nisbatan %

Tarmoq	2010	2016	2021	2025
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi	24,1	25,7	21,4	16,6
Sanoat (qurilish bilan)	22,2	24,6	33,2	32,5
Xizmatlar	43,0	42,0	39,3	46,5

Manba: [12] ma’lumotlari. Ulushlar yig‘indisi 100 foizga teng emas, chunki YaIM tarkibiga sof soliqlar ham kiradi.

2016–2025-yillarda qishloq xo‘jaligining ulushi 9,2 foiz punktga qisqargan, sanoat ulushi 8,0 foiz punktga, xizmatlar ulushi esa 4,5 foiz punktga oshgan. Tarkibiy siljish indeksi 2010–2016-yillarda 2,5 foiz punktni, 2016–2025-yillarda esa 10,8 foiz punktni tashkil etgan. Demak, islohotlar davrida tarkibiy o‘zgarishlar sur’ati to‘rt baravardan ko‘proq tezlashgan. Bu S. Kuznets ta’riflagan tarkibiy transformatsiya qonuniyatiga to‘liq mos keladi [8]. Ijtimoiy ko‘rsatkichlar ham yaxshilangan: milliy chegara bo‘yicha kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2025-yilda 5,8 foizga, ishsizlik darajasi esa 2021-yildagi 5,4 foizdan 2025-yilda 4,6 foizga pasaygan [12].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston iqtisodiyoti 2017-yildan keyin yopiq modeldan ochiq, investitsiyalarga yo‘naltirilgan modelga o‘tganini ko‘rsatdi. Investitsiyalar, eksport va importning YaIMdagi ulushi statistik jihatdan ahamiyatli darajada oshgan, tarmoq tarkibidagi o‘zgarishlar tezlashgan, kambag‘allik darajasi esa pasaygan. Shu bilan birga, o‘sish sifati bilan bog‘liq muammolar saqlanib qolmoqda. Investitsiyalar samaradorligi pasaygan, tashqi qarz va joriy hisob defitsiti

oshgan, iqtisodiyotning pul o‘tkazmalariga bog‘liqligi ham kuchaygan. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagilar taklif etiladi:

Davlat investitsiya loyihalarini tanlashda xarajat va foyda tahlilini majburiy qilish hamda investitsiyalar samaradorligini ICOR kabi ko‘rsatkichlar orqali muntazam monitoring qilish.

Tashqi qarz olishni yuqori qaytimli eksportga yo‘naltirilgan loyihalar bilan cheklash va qarz yukining xavfsiz chegaralarini qonunchilikda belgilash.

Joriy hisob defitsitini qisqartirish uchun qayta ishlash sanoati va xizmatlar eksportini rag‘batlantirish hamda import o‘rnini bosuvchi raqobatbardosh ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash.

Pul o‘tkazmalarini iste’moldan investitsiyalarga yo‘naltirish uchun aholi jamg‘armalariga mo‘ljallangan moliyaviy vositalarni rivojlantirish.

Inflyatsiyani barqaror past darajaga tushirish uchun Markaziy bankning inflyatsion targetlash siyosatini davom ettirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – www.lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrdagi PF-5177-son “Valyuta siyosatini liberallashtirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni. – www.lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – www.lex.uz.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “«O‘zbekiston – 2030» strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – www.lex.uz.
5. Harrod R.F. An Essay in Dynamic Theory // The Economic Journal. – 1939. – Vol. 49, No. 193. – P. 14–33.

6. Domar E.D. Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment // Econometrica. – 1946. – Vol. 14, No. 2. – P. 137–147.
7. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics. – 1956. – Vol. 70, No. 1. – P. 65–94.
8. Kuznets S. Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.
9. Chenery H.B., Syrquin M. Patterns of Development, 1950–1970. – London: Oxford University Press, 1975.
10. Easterly W. The Ghost of Financing Gap: Testing the Growth Model Used in the International Financial Institutions // Journal of Development Economics. – 1999. – Vol. 60, No. 2. – P. 423–438.
11. Welch B.L. The Generalization of "Student's" Problem when Several Different Population Variances are Involved // Biometrika. – 1947. – Vol. 34, No. 1–2. – P. 28–35.
12. World Bank. World Development Indicators. – https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (murojaat sanasi: 08.10.2026).